

ДИБИРЛАНЫ ШАМИЛ

Кыраны

*Бу китабны илинмек аджалдан ёлген эм гитче
балама-Солтаннга атайма.*

*Къуранда китаб чыгъаргъандан уллу сууаб
джокъду деб джазылады да, китабымы сууабын да
разы болуб балама береме.*

ДИБИРЛАНЫ ШАМИЛ

Сабийлеге назму китаб

КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС РЕСПУБЛИКА КИТАБ БАСМА
ЧЕРКЕССК 1998

84 (2 Рос-Кара) 6—5
Д 44

Китабны художниги *Мижаланы Умар*

Д $\frac{4803010200-14}{9\Pi 1(03)-98}$ 14—98

ISBN 5—7289—0142—5

© Къарачай-Черкес респуб-
лика китаб басма, 1998

СОЛТАНЧЫКЪ

Биринчи атлам

Тепси бла шиндикни
Аралары — «деу тикни»,
Онглады бюгюн Ислам,
Этиб биринчи атлам.

Аны таукел атламы,
Атламы тюл — хорламы,
Байрам болуб юйюрге,
Къууанч келтирди юйге.

Джаша, таулучукъ Ислам,
Хар атламынгда хорлам
Этер кюнюнг кёб болсун —
Джолунг насыбдан толсун.

Чабук эте

Чабук эте, чабук эте,
Таулу джашчыкъ зауукъ эте,
Таянады бешигинде,
Анасы да биргесинде.

Таулу джашчыкъ эсгермейди:
Эсгере да ол билмейди,—

Джарарыгъын тамбла анга,
Джаныу бола чабук санга.

Эт, балачыкъ, чабук-чабук.
Эт андан да уллу зауукъ.
Рахат таян бешигингде,
Насыб ойнай кёзлерингде.

Тамблабызгъа сенсе ие,
Кюн юсюнге джарыб тие,
Сакълай сени саулугъунгу,
Излейд адам боллугъунгу.

Чабук эте, чабук эте,
Уллай, бала, зауукъ эте!

Гыжайчыкъ

Гыжайчыгъым, гыжайчыкъ —
Нюрден толгъан чырайчыкъ.
Сен туугъанлы юйюме
Къууанч кирди суйюне.

Ал атламынг тюз болду,
Ал сёзюнг да «Нюр» болду.
Ышанларынг аламат —
Сыйлар сени джамагъат.

Гыжайчыгъым, гыжайчыкъ,
Гокка ханслай субайчыкъ.

Ангы кѣоша ангынга,
Атлайса сен аллынга.

Ышандыра атангы,
Кѣууандыра анангы,
Уллучукъ да болурса,
Школда да окѣурса.

Гыжыучугѣум, гыжыучукъ —
Джарыкъ кѣллю булбулчукъ...

Эсгермейдиле ала

Бѣлетмейин Солтанны,
Ингирала, бешикге,
Кѣойнуна кѣысыб аны
Чыкѣды акка эшикге.

Юй тыркыкѣа олтурду,
Гыккасын эркелете.
Амма тамаша болду,
Джашчыкѣа эси кете.

Эки кѣзчюгю джаныб,
Солтан Айгѣа кѣарайды.
Акка тамам кѣууаныб,
Аны башын сылайды.

Эсгермейдиле ала —
Экиси да бир затны:

Заман джетер, ол бала —
Айгъа чыгъарыр къартны.

Нек кийгенди бёркюмю?

Кюзгюде кесчигин кёрюб:
«Анния!» — деди Солтанчыкъ —
Мени бёркчюгюмю кийиб
Нек турады ол джашчыкъ?

Солтанчыкъ

Кюн таякъла, юйге кириб,
Джылыуларын бюркдюле.
Акъ кюзгюде нюрню кёрюб,
Илгендиле, юркдюле.

Ызларына джол табмайын,
Джыйылдыла джоппучукъ.
Ушаб Кюннге чырт шашмайын,
Болдула терк бир топчукъ.

Ол джоппуну тутаме деб,
Кюреш ачды Солтанчыкъ.
Арыса да, тамам терлеб,
Солумады чырт джашчыкъ.

Топчукъ джаллай, Солтан къууа,
Кюн узуну кюрешди.

Чаппаларым бир ауурла,—
Деб аланы да тешди...

Солтанчыкъгъа туу машалла!
Ийнанама: ёссе ол,
Бой салдыра деу заманнга
Кенг аламгъа салыр джол!

Бакъбакъла

Ба-акъ, ба-акъ бакъбакъла,
Бир кирселе батмакъгъа,
Ашыралла кюнлерин,
Кирге бояй юслерин.

Ба-акъ, ба-акъ бакъбакъла,
Дорданлары артмакъла,
Бары бирча баймакъла,
Бары ачы тамакъла.

Бакъ, бакъ эте бабушла,
Суу ызында — суу къушла!
Къобан таба тартсала,
Суугъа мыллык атсала.

Зауукъ эте джюзелле,
Хырыуланы сюзелле,
Макъаланы къууалла,
Чабакъчыкъла туталла.

Биягъынлай бакъбакъла
Дорданларын артмакъла
Этиб, юйге келелле,
Бауларына кирелле...

Джашаулары бу халда
Ётсе да бабушланы,
Бек сюеме арбазда
Эштилсе тауушлары.

Торкъа чыпчыкъ

Эжиу эте шоркъачыкъ,
Джыр джырлайды торкъачыкъ.
Къагъылгъанча дауурбаз,
Кенг джайыла бу ауаз.

Синге къалын чегетге,
Нюр къондура кюн бетге,
Ёрлей мийик къаягъа,
Алгъыш теджей май айгъа.

Суу орнуна уртлай чыкъ,
Къадар кюнню бу чыпчыкъ,
Джумушата тамагъын,
Джарашдыргъанд макъамын.

Энди толуб иннети,
Кенг джайыла хурмети,
Эжиу эте шоркъачыкъ,
Таукел джырлай торкъачыкъ.

Шоркъачыкъ

Тауда туугъан шоркъачыкъ,
Тарпан тайча джоргъачыкъ,
Ташдан-ташха таб чынгай,
Къонгурауча зынгырдай,
Тарта хаман онгуна,
Джарашады джолуна.

Тау адетге сыйыныб,
Талай сабий джыйылыб,
Шоркъачыкъны ашыра,
Айтадыла алгъышла:

«Джолунг болсун мамукъдан,
Кюнюнг толсун зауукъдан,
Муратынга толу джет,
Инджилгеннге тигим эт,
Суу ичир да кёл гамайт,
Тау джуртладан салам айт!»

Джуу-джуу, джуу-ала

Джуу-джуу, джуу-ала,
Кёзюу-кёзюу суу ала,
Акка къазан асады,
Амма тылы басады.

Уянгынчы уланла —
Джашдан, къыздан туугъанла —
Хазыр этиб татлы хант,
Сакълайдыла эки къарт.

Тойгъан чыгъа арбазгъа,
Юй бош болад биразгъа.
Акка, амма-экиси
Джыядыла тепсини.

* * *

Сизге сезюм, туудукъла:
Джарамайын чырт джукъгъа,
Ёсsegиз ма бу халда,
Чырмаллыкъсыз джашауда.

Ол себебден, балала,
Эс бѐлюб бу затлагъа,
Къараб турмай туурадан,
Болушугъуз къартлагъа.

Джюджекле

Джуджекчикле — бёгекчикле,
Бир гуртнукуъу — нёгерчикле,

Къуртну табыб,
бары чабыб,
Тартышдыла
бирден къабыб.
Эриш болду,
түйюш болду.
Бабушладан
арбаз толду.
Къуртну алдырыб,
кёз джандырыб,
Къалдыла баш
салындырыб.
Чексиз джутлукъ —
оюмсузлукъ,
Къойду юйюрге
джетдирмей джукъ.

Къазла

Къакъ, къакъ эте
акъ къазла,
Къууат сала арбазгъа,
Эртденни азыкъларын
Къабадыла акъырын.

Сора ала,
бир аздан,
Къорайдыла арбаздан.
Тамам ашхамгъа дери,
Къайтмайдыла чырт бери.

Къакъ, къакъ эте
акъ къазла,
Таяналла талагъа.
Отлайдыла кырдыкны,
Тюбюн ача къырдышны.

Дауур-суююр арада,
Чырт джорюмейд алада.
Отлайдыла бек кымсыз,
Тойгъунчугъа ажымсыз.

Солдатлача тизилиб,
Онглу онгсузну билиб,
Суу ызына тюшелле,
Зауукълана джюзелле.

Къакъ, къакъ эте
акъ къазла,
Суудан чыгъыб аязгъа,
Бередице кеслерин,
Кебдирелле юслерин.

Ашхам джууукълашханлай,
Тизилиб биягъынлай,
Къайтадыла арбазгъа,
Кёз джетдире туч тазгъа.

Къалдырмайын мылыны,
Бошайдыла тылыны.
Сора баулары таба
Буруладыла ала.

Толкъуннга минди

Булутну ууучуна
Кирмей, излей мадар,
Сабийни уууртуна
Къонуб, эриди къар.

Бурунча тамчы болуб,
Кёзчюклерин ачды.
Ырхылагъа къошулуб,
Къобан таба къачды.

— Сюрген бармыд? —
деб къоркъа,
Къарайды ызына.
Ырхы элтеди джорта,
Аны суу ызына.

Киши сюрмед тамчыны,
Тюз иннетин билиб.
Энди ол толкъунланы
Джортдурады, миниб.

Къырым тауукъ

Къырым тауукъ, къырым тауукъ, —
Акъыллыдан тели зауукъ.
Бурун сууунг джерге джетиб,
Кесинги да дингиз этиб.

Къанатларынг джел ийире,
Къуйругъунг да джер сибире,

Силегейинг агъа-агъа,
Ауузунг да, отча чагъа.

Джорта барыб дауур ачсанг,
Сабийлени джолдан чачсанг,
Бир керти иш тындыргъанча,
Къууанаса, хариб санча.

Къырым тауукъ, къырым тауукъ —
Акъыллыдан тели зауукъ.
Билген затынг сени дауур,
Хахайынг а — ташдан ауур.

Халисизсе, оюмсузса —
Хаталадан тоюмсузса.
Бир кир ишден тартынмайын,
Бет джояса, хар кюн сайын.

Къырым тауукъ, къырым тауукъ —
«Акъыллыдан тели зауукъ» —
Демез ючюн хар бир сабий,
Хаталадан кесинги тый!

Маске бла добар

Уу бергенча джыланнга
Багъыр баш кеселекте,
Уу береди Добаргъа,
Къана билмеген маске.

«Хап-хап» — деб маске джолну
Кюн узуну марайды.

Тарлыкъ этгенча орну,
Добар ташла чайнайды.

Сынджырын да къабады, —
Кюрешеди юзерге.
Тамам тебсе урады,
Чынгаб бауурун джерге.

Къана билмеген маске
Добаргъа ахыр аджал,
Келтирлигин, эсгере,
Изледим амал-такъал.

Орамдан ташаракъгъа
Ит орунну кёчюрдюм.
Энди алмайд къулакъгъа
Маскени, деу кючюгюм.

Джаз келди

Ма энтда бир джаз келди,
Насыб теджей джериме.
Дуния юсюн бёледи
Джашил бетли дарийге.

Джерим джылыу алгъанлай,
Тин да кирди хар джанга.
Джазгъы кюнню алгъышлай,
Халкъ да чыкъды сабаннга.

Къурт-къамыжакъ, къозгъалыб,
Баш атдыла хауагъа.
Къой, эчги да, кеф алыб,
Джарашдыла отлаугъа.

Ёхтем Къобан къууана,
Айтды джангы джырларын.
Чыпчыкъла да хауагъа
Терк салдыла ызларын.

Джангы туугъан тёлюле —
Нарт джашауну гюллери,
Сюедице ёмюрге
Былай турса кюнлери.

Кёзчюклерин ышартыб,
Тёгерекни сынайла.
Къолчукъларын узатыб,
Кюн таякъны сылайла.

Къууанч уллуд, джаз келиб,
Джашау тойгъа ушайды.
Джан-джаныуар тиллениб,
Кюнню нюрюн уртлайды.

Тау суучукъ

Тик къаядан секирди,
Джорта келиб, тау суучукъ.
Ёрге турду, керилди,
Этди джарыкъ тауушчукъ:

«Эрлигими кёрдюле
Эмен, къайын, наратла...
Менден урглаб кёрдюле,
Чалкъы чалгъан бир къартла.

Энди чырт джукъдан къркъмай,
Уруб алгъа барлыкъма.
Булбуллагъа оздурмай,
Бек джарыкъ джырларыкъма.

Къобан суугъа джетелсем,
Толкъунлагъа минникме.
Дагъыда бир силкинсем,
Деу тенгизге кирликме.

Толурла, инша Аллах,
Мен этген бу умутла.
Меннге къанат болурла —
Мени табхан тау джуртла».

Ёмюрде онгмаз

Кёб миллетни
Бир иннетли
Этген юйюрге.
Джюз амаллы
Хур ананы
Кёкюрегинде.

Насыб табыб,
Гюлча чагъыб,
Баргъан балала,
Биз къарт-къуртха
Болсакъ Джуртха
Сизсиз къалала.

Бойнугъузда
Боюнлукъла —
Джаб-джашил къумач.
Билимлиле,
Этимлиле,
Сиз — бизге къууанч.

Биз, атлаб сакъ,
Салгъан сокъмакъ
Сизге — эркин джол.
Нартла айтхан,
Халкъ джаратхан,
Эм тюз джолду ол.

«Насыб табыб,
Гюлча чагъыб
Нек джашайсыз!» — деб
Кюрешелле
Бир-бир итле
Сыртларын киршеб.

Кёб миллетни
Бир иннетли
Этген юйюрге,
Ёшюн салгъан,
Уруш ачхан,—
Онгмаз ёмюрде!

Гугурукгу

Тауукълагъа мурукгу
Этдиред гугурукгу:

Багушда кърт табыб,
Ауузуна къабыб,
Тауукълагъа юлешед,
Дагъыда излеб кюрешед.

Ишден бутлары талыб,
Тауукъланы да алыб,
Къайтса ол арбазгъа,
Сууу болгъан тазгъа
Элтиб барын тойдурад,
Дауурларын къойдурад.

Сабийлерине хата
Этдирмегенча ата,
Тауукъланы джыйыб,
Кюнтурушха тыйыб,
Къобхунчу ала солуб,
Турад къарауул болуб.

Джууукъ келиб гылын кърш
Эштдирсе ачы таууш,
Къанатларын кереди,
«Къазауатха» киреди:
Бойнун созуб аяусуз —
Къычырады тохтаусуз...

Тауукълагъа мурукгу
Этдиред гугурукгу:
Багушда кърт табыб,
Ауузуна къабыб,
Барысына юлешед.
Дагъыда излеб кюрешед.

Алысын

Къысхаргъандыла кюнле,
Къачхы чакъ джууукълашыб,
Джуддузлача гебенле,
Туралла къолтукълашыб.

Чалкъы ызланы джаба,
Кёлтюрюлгенд алысын.
Чыгъарадыла малла,
Тоюб, аны багъасын.

Таулу, къууана быйыл
Аны онглулугъуна,
Ийнанады келлик джыл —
Мелхум джыл боллугъуна.

Ийнанады бу ышан,
Огъурлу ышан болуб,
Ёсерине юйюр-сан,
Джангы туудукъ къошулуб...

Къысхаргъандыла кюнле,
Къачхы чакъ джууукълашыб.
Ойнайдыла сабийле,
Кёк алысыннга батыб.

Мынчакъла

Акканы къолунда —
Намаз мынчакъла.

Сабийни бойнунда —
Тюз оюнчакъла.

Огъурлу анача,
Нюр чача кеннге,
Гюнахсыз балача,—
Татлысыз меннге!

Сюеме мынчакъла
Тартхан акканы.
Сюеме аланы
Такъгъан ананы.

Билеме, сууабды —
Сизни джюрютюу.
Бек уллу гюнахды —
Сизни «юркютюу».

Сюеме, мынчакъла,
Сюеме сизни.
Этигиз омакъла
Хар бир сабийни!

Тенг джашчыкъла

Эки джашчыкъ, эрише,
Джаялагъа миндиле.
Къабыргъаны энишге
Бек терк учуб кетдиле.

Алларында — кюн джарыкъ.
Артларында уа — боран.

Баралла эки джашчыкъ
Акъ сыртны эте къолан.

Эришиуде — эслери,
Башха затны чырт кёрмей,
Барадыла экиси
Бир-бирине бой бермей.

Ёзен джууукъду. Амма,
Къаматады кёз аяз.
Чыгъалмайд бири алгъа,
Джоллары уа — аздан-аз...

Бир заманда джашчыкъла
Секирдиле джарчыкъдан.
Терен кюртге кёмюлюб,
Джарашдыла, харх кюлюб.

Киштик балала

Калак киштик балала
Табыб, атыб кетгенди.
Налат аллай анагъа! —
Барын ёксюз этгенди.

Сабийле келиб бери
Аланы кёргендиле.
— Хар бирибизге бири,—
Деб тенг юлешгендиле.

Ийнек сютчюк ичириб,
Кийизчикде джатдыра...

Балалагъа тин кириб,
Башлалла сан къатдыра.

Ёксюзле деб бир киши
Айтмаз энди алагъа.
Сабийле этген ишге —
Кёз тиймесин, — машалла!

Джазгъы джангурчукъ

Кёче келиб булутчукъ
Тау башына ёрледи.
Джазгъы джангур-джангурчукъ,
Къурч къамасын биледи.

Чынгаб минди дюлдюрге,
Къамасы бла сермеди.
Бютеу ёзен дюннгюрдеб,
Джан-джаныуар илгенди.

Бош дюннгюрдеме, ёзен!
Илгенмегиз, сиз, — джанла!
Джазгъы джангурчукъ келгенд
Джерни хансдан джасаргъа.

Элден-элге бурула,
Барад дюлдюр терк кетиб.
Джылы джангур къуюла,
Джер ышарад кеф этиб.

Кюнлюклерин да алмай,
Къотарылыб орамгъа,

Джангурчукъну алгъышлай,
Къууаналла адамла.

Улакъчыкъ

Ойнайд гыдай улакъчыкъ,
Ана сютден кекире.
Ойнайд салпы къулакъчыкъ,
Ташдан-ташха секире.

Мангылайы бурмачыкъ,
Кёзчюклери — дуу джана,
Джигейчиги — тогъайчыкъ,
Джууаклары — къаб-къара.

Джокъду чыртда къайгъысы.
Биледи: ингирала,
Сыртдан къайтыр анасы —
Эмчекледен сют агъа.

Ол себебли ойнайды —
Тоя билмей оюндан.
Анда-санда чайнайды
Хансны алыб къолумдан.

Улакъ тамам арыса,
Къой баучукъгъа киреди:
Мюйюшге сыртын кыса,
Тюз джукъугъа сингеди.

Бошаб теке къалкъыуун,
Терк къайтады орнуна.

Сора сынайд къарыуун,
Тюз аллымда сын тура.

Кёб турмайын къайтады,
Сютден къызыб анасы.
Аны таба атады
Мыллыкчыгъын баласы.

Улакъ тойгъандан сора,
Эчгини мен сауама.
Юлюш бериб Солтаннга,
Кесиме да къояма.

Алай сютлюдю эчгим —
Улакъчыкъны анасы.
Ойнамайын не этсин
Ол эчгини баласы!

Тамбла хорлар

— Къалай теренди къар! —
Деб къууана, Мухтар,
Чанасын да алыб,
Чыкъды сыртха чабыб.

Учаргъа джер сайлаб,
Бауун къолгъа байлаб,
Чанасын тюзетди —
Аллын энишге этди.

Къызгъандан бек къыза,
Къар ойюула сыза,

Боранлатыб кетди,
Индекчикге джетди.

Къарыуун джыялмай,
Чанасын тыялмай,
«Доб!» — деб тюшдю джаргъа —
Батды терен къаргъа.

Сора къараб эрши,
Джюреги эришиб,
Къобду дженгил ёрге,
Къарыуун кёрюге...

Бюгюн муратлары
Толмадыла аны.
Ийнанама, тамбла
Къатлар ол хорламла.

Къоян

Хатер салмай боран,
Джетгенин талайды.
Ышыкъ излеб къоян,
Дорбунну сайлайды.

Джокъду, джокъду насыб
Дунияда онгсузгъа:
Тюбеб къалды джазыкъ,
Дорбунда тонгузгъа.

Чартлаб чыгыб андан,
Чегетге кёмюлдю.

Джунчуб тургъан ачдан,
Бёрюге тюртюлдю.

Къачыб ёлюм къара
Тик таугъа ёрледи.
Айхай, ол мында да
Тюлкюню эследи.

Асыры къоркъгъандан
Кетди ол джыгъылыб.
Ёзенде батмакъдан
Чыкъды бек сыгъыныб.

Эс джыйыб, кёз ача,
Эсгерди кирпичи.
Къабыргъаны къача,
Онглады ол тикни.

Боран а бекден-бек
Ма энди тебгенди...
Къоянда уа джюрек
Тохтаргъа джетгенди.

Бир тешикни кёрюб,
Ары терк сугъулду:
Борсукъгъа тюртюлюб,
Бек табсыз бурулду.

Асыры къоркъгъандан
Тюгюне чал урду...
Борсукъну да андан
Къоркъуб, къарны бурду...

Тешикден чыкыгъанлай,
Бир кесек солуду.
Акъ тонуна къарай,
Боранча улуду...

Атды башын элге, —
Джокълады адамны.
Къууаныб сабийле,
Тутдула къоянны.

Ашы, сууу — эркин,
Терк кирди тин анга.
Керти насыб энди
Тууду ол къояннга.

Табды ол балала —
Бешиси беш тюрю:
Къарачыкъла, акъла,
Бири уа — пух тюкю!

Ма ол кюнден сора,
Къоян юйлю болуб,
Джашайды адам бла
Насыбладан толуб.

СОХТАЛА

Сохтала

Къурман кюнде сохтала
Аслам оноулашдыла.
Айтыб устазларына,
Къабырлагъа чыкъдыла.

Ёлген ахлуларына
Этдирдиле дууала.
Къараб хамайыллагъа
Окъудула суурала.

Сора ариу этдиле
Юслерин къабырланы.
Бек дженгил тюзетдиле
Майрашхан сынташланы.

Кулда керекли джерге,
Кудала да салдыла.
Ахлуларындан, кете,
Разылыкъла алдыла.

Кёб къарадым мен кенгден
Къууана, ышарыла:
Адет,— бурундан келген,—
Башлагъанды джангыра!

Чыныгъыу

Джюрек буйрукъ:
Алгъа, алгъа!
Бошбоюнлукъ,
Джолдан джанла!

Бир, эки, юч.
Халкъгъа туура,
Береди кюч
Физкультура.

Юретеди
Ол чыдамгъа.
Зин береди
Джюрек къаннга.

Къыйын джерде,
Ажымсыз бол,—
Таукелликге
Ачады джол.

Бир, эки, юч.
Чыкъмай сафдан,
Къарыу эм кюч
Таба спортдан,

Чырт къаджыкъмай
Алгъад барыу:
Сан чыныкъмай,
Келмейд къарыу.

Чыныгъабыз
Биз кюрешде.
Сынашабыз
Кёб ёчешде.

Ким секире
Мийикликге,
Ким да мине
Къурч турникге.

Чаба, джюзе,
Къолташ ата,
Чалкъы джетсе —
Чалкъы тарта...

Бир, эки, юч.
Алгъа, алгъа!
Бошбоюнлукъ,
Джолдан джалла!

Дуркъу, дуркъу...

Дуркъу, дуркъу, дуркъуда
Барды бир къолан ёгюз.
Гаккы тохдар сыртында —
Ёгюз аллай бир семиз!

Дуркъу ичин сакълайды
Аслан тенгли бир самыр.
Мында чыбчыкъ учмайды —
Ол ит аллай бир къайыр!

Базмайын кеслерине
— Менме! — деген гудула,
Ёгюзню иесине
Рекет джашны удулла.

Алыб сауут-сабаны,
Джаш атланды кьош таба.
Табыб юй тамаданы,
Былай айтды, от чагъа:

«Бюгече сен бу малны,
Кесиб, союб, хазыр эт.
Тери сеннге, къалгъанны
Машинама терк джюклет.

Мен айтхандан тайышсанг,
Кесиб алыб башынгы,
Чанчдырлыкъма тишине
Арбазынгда быкъынгы».

Самыр джетиб шыбыртсыз,
Урду джашха ёшюнню.
Сойландырды бек къымсыз,
Унутдуруб ёгюзню.

Кийимлерин сагаллаб,
Ары-бери кенг атды.
Сауутларын алыб сакъ,
Юй иеге узатды.

Джаш эс ала тиледи.
Джыламсыраб бу къартдан:

«Къутхар мундан сен мени —
Баш кёрюме атамдан!»

Къарт кёз кысды. Джаллады
Ит алайдан бек кери...
Къарт тынчлыкълы джашайды —
Басмайд гуду чырт бери...

Дуркъу, дуркъу, дуркъуда
Барды бир къолан ёгюз.
Гаккы тохтар сыртында —
Ёгюз аллай бир семиз!

Дуркъу ичин сакълайды
Аслан тенгли бир самыр.
Мунда чыпчыкъ учмайды —
Ол ит аллай бир къайыр!

Базар бизге джууукъ

Сууукъ, сууукъ, сууукъ,
Базар бизге джууукъ.
Элли минге бир тауукъ —
Андан бизге не зауукъ.

Акканы пенсиясы
Джетеди тёрт тауукъгъа.
Атамы аллыкъ джалын
Тыяд кърал къорлукъгъа.

Ачха джюрютгенлеге
Базарыбыз бек токъду.

Менича саз бетлеге
Ары барыр кюч джокъду...

Сууукъ, сууукъ, сууукъ,
Базар бизге джууукъ.
Элли минге бир тауукъ —
Андан бизге не зауукъ.

Къарт атамы тереги

Джангур тохтаргъа себиб,
Кюн жарытды ёзенни.
Къарт атам да, келтириб,
Орнатды бир терекни.

Керилди, уллу болду
Ол терек талай джылгъа.
Къаты джетекден толду,
Тамырларындан чыгъа.

Джазда терек, кёгериб,
Къууандырады элин.
Къачда башлайд юлешиб
Элчилеге кёгетин...

Ол садчыкъгъа къарасам,
Къууанама, кюлеме.
Аны орнатхан атам —
Огъурлуед, билеме!

Тай

О, эмилик тай! Бек сюеме
Сени хар кылыгынгы.
Джюрюшюнгде эсгереме
Халилерин джашлыкъны.

«Мени тамбла кыаллай адам
Джегер?» — деб кыайгынг джокъду.
— Не этерме ашсыз кыалсам? —
Демейсе — кыарнынг токъду.

Сюеме, кыалын джалынгы
Джел тарай, кыушча учсанг.
Кыатмагыан туякыларынгы,
Чакъдыра, джерге урсанг.

О, эмилик тай! Бек сюеме
Сени хар кылыгынгы —
Ойна, ойна! — чырт излеме
Терк ётерин джашлыкъны.

Буракъ

Дюнгюрдете бютеу кёкню,
Булут кыамчи чакъдырады.
Джанбаш кийиб чырпа бёркню,
Ол буракъны чабдырады.

Даурбазны таб кыагыады
Булутну темир таягы.

От джилтинле чартлатады
Буракъ атны хар туягъы.

Тау тёппеле, джашырыла,
Къаблайдыла тубан джамчы.
Булут, атын тартыб тыя,
Бюрке башлайд
джерге тамчы.

Къоз терек

Уянганында къоз терек
Бюгюн къышхы джукъудан.
Ангылады, төгерек
Тойгъанын джаз джангурдан.

Эсгерди ол муртхуну
Джашил кийим кийгенин,
Тюз къатында да муну
Талны кука кюлгенин.

Айхай кюлюр —
къууанчы

Сыйынмайды ичине:
Табадыла джубанчны,
Анга барыб элчиле...

Сукъланса да бюгюн къоз
Тал терек бла муртхугъа,
Ангылайды къачхы кюн
Басынныгъын эл мунга.

Танг аллы

Шошлукъ теджей ёзеннге,
Аяз джаллаб кетеди.
Тау да, аяз кетгенлей,
Теке кьалкыу этеди.

Тохташады джырлауу,
Чырт тынмаучу булбулну.
Ташдан ташха чынгауу,
Эштилмейди тау сууну.

Къарт чегет да, шум болуб,
Шыбырдауун кьояды.
Толгъан ай да, джумулуб,
Тау артына таяды.

Терк огъуна тар ёзен
Къаб-къарангы болады.
Ол кёзюуде биреулен
Джохар атда джортады.

Танг Чолпанны джарыгъын
Кёргенлей, ат юркеди.
Атлы тешиб кьапчыгъын
Ичин джерге бюркеди.

Чыкъ тамчыла дуу джаныб,
Джан салалла ёзенге.
Джан-джаныуар ышарыб,
Сюйюнелле эртденнге.

Тангны атыуу

Кюн таугъа ёрледи,
Бугъунду салкъын.
Къымылдай тебреди,
Уяныб, алысын.

Чыкъ тамчыла кирпич
Терк-терк къакъдыла.
Гюллеге, тенг бичиб,
Мынчакъ такъдыла.

Танг узакъгъа керди
Джарыкъ къулачын.
Халкъгъа саугъа этди
Джангы къууанчын.

Сагъит дерсге кечикди

Кечикмей джеталсам дерсге,
Деген акъылны алыб эсге,
Китабларын къысыб къолгъа,
Чабыб чыкъды Сагъит джолгъа.
Эследи ол: ана тауукъ
Джуджеклеге керти зауукъ,
Этдиреед къозгъаб багуш.
Башларындан бир къара къуш
Шыбылача тюшюб джерге,
Бир джуджекчикни сермерге,
«Ха-хай, ха-хай» — этди Сагъит.
Къозгъалыб тийреде хар ит,

Ачыудан таш-агъач къаба,
Атылдыла ол къуш таба.
Артыкълыкъчы тамам джунчуб,
Хата салмай кетди учуб...
Сагъит кечиксе да дерсге,
Санамайын кесин терсге,
Къайтыргъа суймей ызына
Устазланы барысына
Ангылатыб хапар айтды.
(Тенгчиклерин да сагъайытды).
Кечикдинг деб джангыз киши
Чырт урушмад, — тюзед иши!

Булбулну джыры

Танг атханлы джырлайды
Арбазымда булбулчукъ.
Джюрегими къозгъайды,
Болуб тесгич-бургъушчукъ.

Бек сейир — тамашады
Джырындан да макъамы:
Эсиме терк салады
Бешик джырын анамы.

Джырлайд булбул бѣлмейин,
Башын тутуб энишге.
Кеси да эсгермейин,
Сала мени бешикге.

Ма, къайгъысыз бир джашчыкъ...
Ма, джылыуу анамы...

Нек кьозгъадынґ,
чыпчыкъчыкъ,
Мени эски джарамы?

Нек кьайтардынґ ызыма,
Урлаб алтмыш джылымы?..
Джырла, джырла,
чыпчыкъчыкъ,—
Кьозгъа джюрек кьылымы!

Мен да джырлар эсема,
Турсам тохтаусуз кюреше.
Бир джыр джазар эсема,
Джырынга турурча эрише.

Кирпи

1

Эниб келе таладан,
Сют сюзгючден абадан,
Чырпа бёркден гитчерек,
Кеси, тобча, тегерек
Кёрдюм бир сейир затчыкъ,
Кьоркыгъан да этдим азчыкъ...
Джокъду кёзю, кьулагъы,
Джокъду кьолу, аягъы.
Ийнелери юсюнде,
Джылтырайдыла кюнде.
Тюрте келиб мен аны,
Билдим болгъанын джаны.

Алайым деб кьойнума
Узалгъанлай, кьолума
Ийнелери чанчылыб,
Мыйыма дери чанчыб,
Аз-буз кьалдым джыларгъа.
Алай а чырт джалларгъа
Сюймедим аны кьоюб...
Талны кьабугъун союб,
Ол кьабукъгъа чырмадым,
Сора кьойнума алдым.
Аккагъа кьргюзюрге,
Ашыгъа кетдим юйге.

2

Башласам эркелетиб,
Кесчигин буршу этиб,
Дингиз киби кёбеди,
Къымсыз болуб чёгеди.
Кёлленмейди чырт юйге,
Къарамайды кишиге.
Ётмек берсем, — тиймейди.
Не сют, не суу ичмейди.
Берсем нартюх, не будай,
Джылайды ол мурулдай.
Кирпим ёлюб къалады, —
Деб джаным къыйналады.
Сагъыш кючлеб башымы,
Мен да ашар ашымы
Башлагъанма унута,
Кесими бек джунчута.

Бир кюн танг атар-атмаз
 Дауур болду юй, арбаз.
 Акка ачыуланады,
 Аммагъа чамланады:
 «Къайдалла дарман хансла?..
 Чыгъаралмай чардакъгъа,
 Къоюб алай тепсиде
 Джатхан эдим ингирде...
 Мени энди тебдирме,
 Дарман хансланы изле!»
 Къарт амма, тамам къоркъуб,
 Джер-джерни къармайд джортуб.
 Болушадыла анга
 Барысы: аття, ання,
 Эгешчигим Джарият,
 Аны тенги Зарият...
 Мен да, къоркъуб дауурдан,
 Бек терк къобдум орундан.
 Джер-джерни къозгъаб, къармаб,
 Тамам ажымсыз къараб,
 Иги кесек кюрешдим.
 Бир заманда эсгердим:
 Дарман хансланы ташыб,
 Уя этиб, джарашыб,
 Кирпи тураед къалкъыб,
 Къабыргъасындан джатыб...

«Бу сейир ишге къара», —
 Деди акка ышара.

«Болса тепси алаша,—
Болмаз эдик тамаша.
Къалай ёрлегенд ары?» —
Деб сорадыла бары.
Терслерге уа кирпичи,
Бармайд кёлю кишини.
Ол огъай, акка джарыб:
«Кирпичикге аш салыб
Бир кёрчю, джашым, энди,—
Бу тамам юйленнгенди!» —
Деб кёз да къыса меннге,
Кирди кеси гёзеннге.

5

Мени кёрсе, чабады,
Гырджын берсем, къабады.
Суучукъ къуйсам, ичеди,
Сансыз этсем, кечеди.
Бек шохбуз кирпичи бла мен,
Тансыкълайд къайтсам дерсен.
Мени бла ол ойнайды,
Чырт оюндан тоймайды.
Уста джюзеди сууда,
Менден къалса да чабыуда.
Киштикни къоркъутады,
Чычханланы тутады.
Джанлайдыла андан: къаз,
Джукъдан къоркъмаучу агъаз.
Джангыз андан къоркъмайын,
Келиб бизге кюн сайын,

Бирге дерс окъуучула —
Тенгчиклерим — хоншула.

Джомакъла

1

Къобан суугъа атсанг да,
Атхан джерингден тебмез.
Джыджым бла тартсанг да,
Батыб тюбуне чёкмез.

Нёгерингди. Сау кюнню
Джюрюйд ызынгдан сени.
Амма булут деу Кюнню
Джабса джанлайды кери.

(эмнэгэн)

2

Джаны джокъду. Амма ол,—
Уясыды акъылны.
Аны таба салгъан джол,
Боллукъ тюлдю чырт джарлы.

Толтургъан а оноуун,
Чырт бузмайын, тамам сакъ,
Табыб аны отоуун,
Болур ахыр Кюнтаякъ.

(кпггг)

3

Бар эсе адамны борчу —
 Амал неди? — төлеудю!
 Болмагъан къыйыры-учу,
 Бир борч барды. Ол — деудю!

Бойнунга тюшерик борчха
 Хазырлансанг бюгюнден,
 Къууанырса, сый табарса,
 Артда бютеу юйюнден.

(Һиндог вагган-пла-чанггг)

4

Барды аллай бир китаб —
 Китабланы китабы.
 Аны талпыб окъусанг —
 Тау бла тенгди сууабы!

(Һиндог)

5

Сюйюмлюдю, сезимлиди.
 Кючю да бек белгилиди!
 Марда этиб муну кючюн,
 Техникагъа аны ючюн,

Саладыла инженерле —
Деу илмуну тюрте ёрге.

(10)

6

Сюймесе да чычханланы
Излеб табыб тутаргъа,
Сюе эд маджал хантланы,
Таб тюшгенлей урларгъа.

(млтпн)

7

Столунгда турады.
Чархчыкъларын бурады,
Эртден сени уята,
Дауур-сүйюр къурады.

(102202)

8

Бурху затды. Алай а,
Нюр джарыгъын кенг джая,
Къарангыны джутады —
Кюнню орнун тутады.

(вижтг)

Сабы кюмюшденди,
Кеси — акъ къурчдан.
Бурун кюрешгенди
Джурт сакълаб джаудан.

Энди тагъылыбды
Мийикде чойге...
Кёб бала талпыйды
Ары ёрлерге.

(ожоош)

10

Мал кютгенни — баш саууту.
Къартны уа — ючюнчю буту.

(ожоош)

11

Арымайды, талмайды —
Ишге бёлеб джюрегин.
Джангыз бир гюл къалмайды,
Ол тинтмеген ёзегин.

Джыйгъаны уа — дарманды,
Сукъланырча, таб, дохтур.
Терк юйреген бир джанды —
Теджейд халкыгъа кёб огъур.

(нгопн гго)

Накѣут-налмаз кибикди
 Дуу джаннганы,
 джылтырай.
 Чыракъ кѣрсе, минникди,
 Таб, таугъа да,
 къалтырай.

Къанатлары джюз къатха
 Уллудула кесинден.
 Аз ёмюрлю болса да
 Кетмейд халкъны эсинден.

(аннагәдәгә)

13

Джарытса да полну,
 Эшик артыд орну.

(паллнлнлнл)

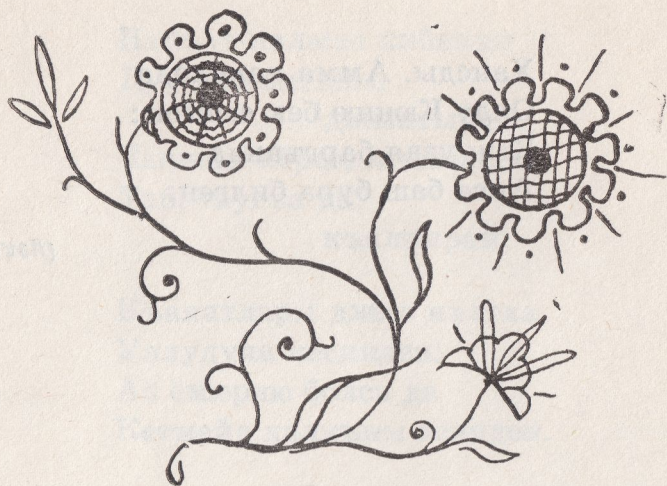
14

Терекди. Бек бурундан
 Келед сыйлай адамны.
 Этебиз булчугъундан
 Сибирткиле биз аны;
 Чайыр алыб къойнундан,
 Багъабыз ауругъанны.

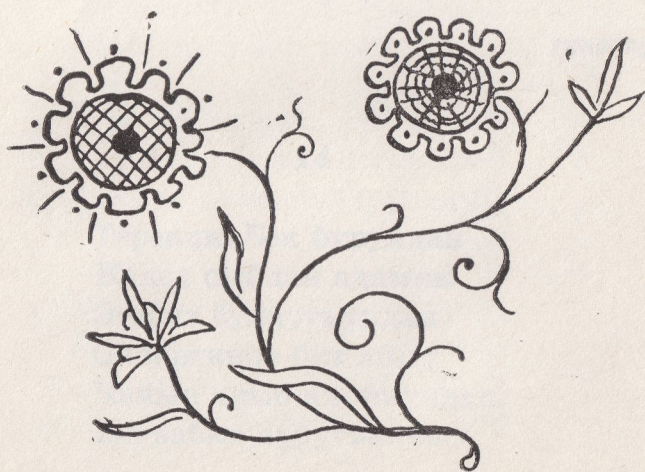
(нәдәл нәдәлнәлн)

Хансды. Амма ханслада
Олду Кюнню бек суйген:
Кюн узая баргъанда
Анга баш бура билген.

(Кәлигъ)

ЭСИМДЕДИ

Джөгетей

Джөге терекледен
Байды Эмуркѡа.
Былайгѡа бир-бирле
Дейле — «Темуркѡа».

Суймей эдим, тюзю,
Джөге терек агѡачны.
Мени тюшюндюрдю
Сөзю бир кѡартны:

«Бурун джер-суу кѡре
Бери келгенле,
Тохтаусуз тюртюле
Деу джөгелеге.

«Джөгетей» — деген ат
Атаб ѡзеннге,
Тебрегенле сала
Кѡошла джер-джерге»...

Бюгюн а Джөгетей
Кесини атын,
Атаб талай элге —
Кергенд кѡанатын.

Таякъ джангур

Болгъанды эл къарангы,
Таула да — мугур.
Дюнгюрдете болгъанны
Джауады джангур.

Къобады терк огъуна,
Илгениб Къобан.
Джер салыб толкъунуна
Минеди боран.

Таякъ джангур ахыры
Бурулур бузгъа.
Адам улу къайгъылы
Болады мунга.

Тилейдиле элчиле
Аллахдан себеб...
Кетеди, атын сюре,
Джангур ёбгелеб.

Эсимдеди

Къачхы кёзюуде кюн
(Элледе уа бютюн)
Олтуртмайды чырт бош,
Батмайды рахат, шош.
Ётсе да кёб заман,
Эсимдеди, хамаң:
Окъа кийибед джер,

Санлагъа уруб тер,
Анам, мен — экибиз
Гардош къазаек биз.
Тюз онг джаныбызда
Талай джаш да, къыз да
Нартюх ораелле —
Кире къураелле.
Солубузда — мал къош.
Аллында киши бош
Кёрюнмеед ол кюн,
Къыркъа эди халкъ джюн...
Мен къарадым талпыб,
Хауа юсюнде къалкъыб,
Къанат къагъаед къуш,
Чырт эштилмей таууш.
Анга бек сукъланыб,
Кёзлерим аралыб,
Къолну къолгъа сылай,
Айтдым мен ма былай:
— Игисагъан аныча
Хауада барырча,
Ишге тийдирмей къол,
Чархны арытмай джол,
Кюн юсюнгю сылаб,
Турурча бир хыйсаб
Джазыу берсе меннге,—
Турсунмазем теннге.
Унутмайма, анам
Джууаб берди: «Балам,
Бош сукъланма анга,
Бюгюн ол хар джаннга
«Сау къалыгъыз» — дейди,

Кетерге излейди.
Джууукълашханды къыш,
Башын басыб сагъыш,
Этер ишин билмей,
Ышармай, не кюлмей.
Кёкден къарайды ол,
Кесине сайлай джол.
Къыш сууукъду. Энди джаз
Келиб, кёгергинчи Кавказ.
Къойсам къысха айтыб,
Ол келлик тюлд къайтыб.
Бу джерлеге уа ол
(Сен бек ажымсыз бол)
Уллу эс бёледи —
Джаныча кёреди!
Иш бла кесин тюйген,
Туугъан джерин суйген —
Олду адамгъа сый,
Муну башынга джый.
Къушча терк барыргъа,
Хауаны жарыргъа
Талпый эсенг-терле,
Окъуу басхычха ёрле.
Къанат къатдырырса,
Къушдан терк барырса»...
Татлы туугъан джерим,
Джюрегиме — джерим!
Аны унутмазча,
Къачын къурутмазча,
Этдинг, анам меннге,
Джаным къурман —
сеннге!

Ётмек

Джолоучума. Арыб,
Олтурдум кыырдышха.
Бу джерлени таныб,
Сингенме сагышха.

Бир заманда дауур
Илгендириб мени:
Хар сёзлери ауур,
Кёрдюм келгенлени.

Къатыма джетерге:
«Кимсе?!» — деб сордула.
Салам а берирге
Излемей къойдула.

Джюрегим къыйналды.
Алай а танышдыкъ:
Ала энчи малны
Кютген эки джашчыкъ.

Къууанырча, кёрген,
Тазады юслери.
Не келсин, бек дюрген,
Джюрюйле кеслери.

Терк эригиб менден,
Арлакъ джалладыла.
Бир парча хызенден
Азыкъ чыгъардыла.

Ётмекни къабугъун
Эки туурадыла.
Къалдырмай бир джугъун
Ашаб бошадыла.

Ичин да, эсеблеб,
Эки тенг кесдиле:
Тюкюрюк бла ийлеб,
Бирер «топ» этдиле.

Тебрелле «топланы»
Ата, тута, сюре...
Джаллайла маллары,
Дюргенледен юрке.

Болгъанча джаралы,
Бек чанчды джюрегим.
Этдиле къарангы
Бу затха кёзлерим.

Чыдам тауусулуб,
Къобдум, шашхынлыча,
Экиси да тутуб,
Создум адамыча.

Тюерим бек келди,
Алай а — чыдадым.
Деу къачын ётмекни,
Айтыб ангылатдым.

Уялтыб джашланы,
Джюрегими басдым.

Ба эте «топланы»,
Джерге бауурландым.

Кёлюм да булгъаныб,
Кёчдюм сагъышыма.
Сабийлигими, салыб,
Келди тюз аллыма...

Барады къазауат.
Атала, анала,
Джуртну эте азат,
Сермешелле джау бла.

Сермешелле ала,
Бек таукел, бек тири...
Юйге уа тамада
Этгендиле бизни.

Малгъа, сабаннга да,
Къарайбыз сабийле.
Къартха, сакъатха да,
Билекбиз биз юйде.

Ачлыкъ, джаланнгачлыкъ,
Джетгенди да халкъгъа,
Барды талпымакълыкъ
Бир ашаб тояргъа.

Ётмек а, неден да,
Дыккы табылады.
Узакъдан кёрген да,
Анга табынады.

Ачлыкъ хорлаб бизни,
Кетсе да кючюбюз.
Кесерге ётмекни
Къыймайды кёзюбюз.

Сакълайбыз биз аны,
Кёз гинджибиз кибик.
Сыйлайбыз биз аны,
Къачын тута мийик...

Ма, джангы тауушха,
Энтда бир илгендим,
Сабийлигим къушча,
Учханын эсгердим...

Адамлыкъ

Хаман тюрленеди хауа:
Бир джылы кюн тиеди.
Бир да, булутланы сауа,
Къар тохтаусуз себеди.

Табийгъат да тюрленеди:
Бир джашнай, омакъ болуб,
Бир-бирде ичи кюеди,
Юсю джамаудан толуб.

Джашау да турмайды бирча,
Тохтаусуз тюрленеди:
Бир джашнайды тамам кюнча,
Бир къанынгы эмеди.

Амма джангыз бирча тургъан
Къачан да адамлыкъды.
Адамлыкъны джолун бузгъан,
Дунияда эм джазыкъды!

Джулдузла

Сабий тууса, Аламда
Тууады джангы джулдуз.
Сабий ауур ауруса,
Джулдуз болады мутхуз.

Сабий зауукъда ёссе,
Джулдуз джарыкъ джанады.
Базыныб деу кючюне
Нюрюн узакъ джаяды.

Адам ёлсе, джулдузу,
Ёледи биргесине.
Кюйюб къалмай, бир джугъу,
Кюлю агъад тенгизге...

Бу терсмиди, тюзмюдю,
Аны билген Аллахды.
Бу айтыулары, тюзю,
Мен суйгеним хакъды!

Къобан

Кёкюрегин, джая, кече
Къойнуна къысды джерни.

Джашау тынчайыргъа кёче,
Юсюнден сюртдю терни.

Солуугъа болмазча чырмау,
Кёз къысдыла чыракъла.
Къобаннга джокъду чырт
джукълау, —
Сакълай сууун сабанла.

Къонакълары да бардыла —
Тёрю джулдуздан толгъанд.
Ай да, уууртлары джана,
Келиб къойнуна къоннганд.

Сейирсинеме. Къобаным
Кюндюзден ариуд кече.
Келмей, къатындан джалларым,
Турама сууун иче.

Гоккала

Джаз джерге джылыуун теджеб,
Ышартса тегерекни,
Ариулукъ, къууанчха бёлеб,
Джырлатады джюрекни.

Джюрек джыр а бек махтайды,
Къууат алгъан тюзлени.
Къучакълайды, ийнакълайды
Нюр джаякълы гюллени.

Тыйыншлыды джыр алагъа —
Ариу чагъыб гоккала,

Ёсюб келген кыызчыкылагы
Ушайдыла, таб, ала!

Аналаны сансыз эте,
Махтагъанча кызларын,
Кёз, гюллени эркелете,
Кёрмейди тамырларын.

Тамырла уа кёб азабха,
Кёб кыйынлыкыгы чыдай,
Джан салалла гоккалагы,
Ёсерча ала джашнай.

Кыыш

Чырпа тонун кыаблаб,
Босагъаны сакылаб,
Чёкдю арбазда кыыш,
Излей бизден алгыш.
Кетеригин сюйюб,
Сибиртги бла туююб:
— Болма бизге джууукъ,
Керек тюлдю сууукъ! —
Деб, чамлана кыаргы,
Кыотаралла джолгы.

Тюрсюнюн эрши
Этиб, бек эрише:
— Атаб меннге бетсиз,
Чамланмагыыз бош сиз!

Айтама джашырмай,
Бу джылны ашырмай,
Алгыш эштмей сизден,
Кетерик тюлме мен.

Онгар меннге эс бёлген! —
Джумушу бла келген,
Сизни тенгча кёрген,
Джюрегимден юзе,
Джылы салам берген

Сыйлы кьонакьма мен...
Ма былай да айтыб,
Ол ызына кьайтыб,
Болуб джюнча кьыбба,
Шоркьагьа ата сыбба,
Халкь айтханны этмей,
Чёкдю бир да тебмей...

Чырпа, тонун, бёркюн
Ол тешмей, талай кюн,
Сууукь бла кьандыра,
Халкьны чамландыра,
Сорушмай не аз да,
Кюрешди арбазда.

Артыкь да бир кюн ол,
Айырмайын онг, сол,
Кьанатларын керди...
Сора халкь эсгерди:
Эски джыл кетгенин,
Джангы джыл джетгенин.

Халкъым болуб таукел:
— Сыйлы къонакъ саукул,—
Деб къышны эркелете,
Уллу къууанч эте,
Тебсей биргесине,
Хар ким тебсисине
Чакъырдыла аны —
Огъурлу акканы!

Тенгиз

Джелни кёрюб тенгиз,
Кёбюб, болду дингиз.
Эки къашын тюйдю —
Кюч сынаргъа сюйдю.

Миниб эмиликге,
Чыкъды бек мийикге.
Сермеб джелни тутду,
Бёрюча улутду.

Аны тауушуна,
Миниб чарс къушуна,
Уллу боран джетди —
Джелге эзеу этди.

Башланды деу тутуш —
Ахырзаман уруш.
Къачхы кечеча Кёк,
Мутхуз болгъанды бек.

Салады кѣб заран
Деу тенгизге боран;
Талаб толкъунларын,
Сагаллайды барын.

Сюре-сюре, элтиб,
Къаягъа бегитиб,
Этеди бир джагъыу,—
«Ма буду!» — дей къарыу.

Тенгиз онгсуз болуб,
Башлайды баш къоруб:
Джылайды, сарнайды —
Джан-джанын талайды...

Тамам ол кѣзюуде,
Булутланы юзе,
Кюн кѣкден къарайды,
Боран терк джаллайды.

Къууанч эте кемсиз,
Шош болады тенгиз.

Къобанны джыры

1

Джюрегим бла сеземе
Болгъанын бир джырлагъан.
Къараб а, джукъ кѣрмейме,
Кѣрмейме къымылдагъан.

— Шашаргъамы башладым? —
Деб болдум бек къоркъуулу...
Сагъышымы ташладым,
Къарай тоюна сууну.

Амма дагъыда сездим
Джырны сейир макъамын.
Бек ажымсыз да билдим
Джырчы Къобан болгъанын.

Болуб бираз тынчлыкълы,
Къысылдым этегине.
Кёчюрюрге ол джырны
Ашыкъдым тефтериме.

Дун-дуниягъа белгили
Минги тауну къызыма.
Кавказымы эртдеги
Айтылгъан ырызыма.

Намыс, адеб, адамлыкъ —
Ашхы шартла юсюмде.
Бютеу джерге рахатлыкъ
Теджейме ёмюрюмде.

2

Ётгенди талай заман,
Мен дуниягъа туугъанлы.
Джаш болгъанма жангыдан,
Каналым къуралгъанлы.

Къайнагъан айранларын
Гоппанлагъа сюзгенлей.

Къонакъланы бириси:
«Джунчуулуду кюнюбюз.
Байды тебсини юсю,
Джокъду төлер кючюбюз» —

Деб, бираз да тынгылаб,
Баш энгишге къарады.
Къонакъбай да ангылаб,
Быллай джууаб къайтарды.

«Бир къарамай, къонакъла,
Ашагъыз эм ичигиз.
Джетишмеген зат болса,
Не этейим, — кечигиз.

Къонакъ келсе тойдурмай,
Бизде чыртда къоймайла.
Тынчлыкъ бериб солутмай,
Анга хапар сормаила.

Хакъ излер деб къоркъмагъыз:
Джокъду бизде ол адет.
Солугъуз, тынчайыгъыз —
Къонакъгъа уллуд хурмет!»

Ма былай тюбей эди
Къонагъына къонакъбай.
Джаныча кёре эди
Адетлерин Къарачай.

Бу джырымы атайма
Алийланы Умаргъа.
Кёб алгъышла айтама
Ол фахмулу уланнга.

Ётю Минги таугъа тенг
Болур эди Умарны.
Башы тенгизден терен
Болгъаны — хакъды аны.

Бек саубитген, келбетли,
Къушча,
 таукел къарамлы,
Тюбей эди хурметли
Инджиуюне адамны.

Сакъ тутаяд джюрекде
Джуртуна кертиликни.
Тюшюрмеед чырт джерге
Сыйын эркишиликни.

Таулу халкъым Умарны,
База тюз иннетине,
Атлай эди джашыны
Хар джерде биргесине.

Умар джазгъан китабла —
Къарачайгъа тин байлыкъ.
Халкъны этелле алгъа
Сынатмайын джарлылыкъ.

Халилланы Сайит да —
 Къарачайны устазы,
 Артха турмаед чыртда,
 Ёхтем таулары джашы.

Бере эди билимин
 Юлешиб балалагъа.
 Эте эди хар бирин
 Ёрлерча тик таулагъа.

Сайит, къалай багъалыд
 Халкъыма сени атынг.
 Ана сютча бек татлыд
 Сени хар осиятынг.

Ала, кюнча миллетге
 Кече да джер джарытыб,
 Элтелле бизни бирге
 Тюз джолунгу танытыб.

Тауларыма тынчлыкъны
 Орнатыб кюрешелле.
 Хар инсаннга насыбны
 Тенг этиб юлешелле.

Ишек джокъду, — онглуду,
 Джолунг башха джолладан!
 Аны юсю толуду,
 Къууанчлы хорламладан.

Махтау, махтау Сайитге,
Бизни билимли этген.
Махтау, махтау Сайитге,
Бизге джол ачыб кетген.

7

Амма баш муратыма
Джеталмагъанем алкъын,
Талпый эдим аллыма,
Канал салса деб халкъым.

Таулу халкъым ангылаб,
Мени бу иннетими,
Джолума канал къураб,
Джылытды джюрегими.

Хар атламны хайырлы
Атларыма ышана,
Болуб къууанч тыбырлы,
Джырладым
джангы джырла.

Ёчме къараб ызыма
Хайыр, хата тергерге.
Ата джурт къырыгъыма
Джойгъанды
минглеб — мингле.

Кёб кючлерин бергенле
Ауур ишге адамла.
Къайтармасам бетсизме
Аны минг къат алагъа!

Батчаланы Халитни
 Хар сёзю — сары алтын.
 Сүй сен аллай джигитни
 Къуру аны амалтын!

Ишчилени атындан
 Ол буйрукъ берди:
 «Тохта!»
 Олсагъатлай башыма
 Кийдирдиле къурч нохта.

«Не къарыусузду Къобан?» —
 Деб кюлмесинле дедим.
 Келгенича къолумдан,
 Мыллык атыб сермедим.

Къаргъа тийгенча къуш,
 Хойнух-хойнух бурулдум.
 Эте бир къуджур таууш,
 Къырыгъыма къуюлдум.

Къуюлдум бек ушатыб
 Толгъанын муратымы.
 Къурч джюгенинден тартыб,
 Кючден тыя атымы.

Эмилик суу бойсунду! —
 Деб эшитилди хахай.
 Джыйылгъан халкъ учунду,
 Бири-бирин къучакълай.

Мен да, мычыб,
джангызгъа
Бардым ала бла бирге.
Сора, кетдим ашыгъа,
Джангы джуртла кёрюрге.

9

Ол кюннго деу къууанчым
Таркъаймайд чырт кёлюмде!
Джууукълашса да къачым —
Джаз турады кёзюмде.

Биринчи тюбегенча,
Тюбейме халкыгъа джылы.
Бюгюн джангы кёргенча,
Тансыкълайма хар сыртны.

Чыгъанакълы кёкенле
Орналмагъан чатлада,
Балдан татлы кёгетле
Битдиреме садлада.

Къаратон — саз сыртлагъа,
«Тейри эшикди» сууум.
Бителле энди ала —
Битимлери бек мелхум.

Гоппанланы толтуруб
Суууму юлешеме,
Тёрлеринде олтуруб
Юйледе кенгешеме.

Къан джюрюсе, санланы
Ойнатад кюч табдырыб.
Аллайын сабанланы
Джашнатама чакъдырыб.

Мен тебсима халкъланы
Алларында джюрюген.
Эгизлеча аланы
Бир-бирине скойдюрген.

Шохлукъну тамырларын
Тамам терен ийдирген.
Тауланы хазырларын
Юслерине кийдирген.

10

Хапарларын да айтыб,
Къобан кесин тюзетди.
Тёгерегин сагъайтыб,
Джырлай, джолуна кетди.

Джырыны макъамына
Тамам киргенден джаным,
Мен да кеси аллыма
Эжиу эте башладым:

«Эй, Къобан суу,
Къобан суу —
Минги тауну баласы.
Эй, гара суу, дарман суу —
Ариулукъну анасы.

Джашагъанса кёб ёмюр,
Джумуш эте халкъынга.
Тауларыма бюрке нюр,
Алгъыш таба хакъынга.

Ышартыб уууртларын
Субай наратла, нызыла...
Ёсселле туудукъларынг
Баурунга къысыла.

Къозлайла джагъаларынг
Сары алтын, акъ кюмюш...
Алалла адамларынг
Байлыгъынгдан токъ юлюш»...

Къобан дагъыда меннге:
— Ишлеуюн хар адамны
Кёре тургъанлай, неге
Бош ийесе заманны?! —

Деб, анача, чамланыб,
Деу санларын тюзетди.
Биягъынлай, төрт джанын
Сагъайтыб, джырлай кетди.

Локъман-Хаким

(х а л к ъ д а н)

1

Эртденликде бир алим —
Халкъ билген Локъман-Хаким,

Узакъ джары джол алыб,
Тебрегенди атланыб.

Тюбеб бир джаш адамгъа,
Салам бергенди анга.
Джаш къартны къолун къыса,
Соргъанды: «Узакъмыса?»

Къарт айтханды акъырын:
«Бир сёзюме бир алтын
Тёленмей, джаным-кёзюм,
Джокъду сёлешир сёзюм».

«Да, берирме, айтыгъыз,
Хазырды алтыныгъыз» —
Деб, джаш къулакъ салгъанды.
Сора, къарт башлагъанды:

«Ашхы улан, адамгъа
Тюбегенлей, эм алгъа,
Аны таныргъа кюреш,
Артда уа — хай да сёлеш!

Ма олду, джаным-кёзюм,
Мени биринчи сёзюм».
Джаш бир алтын бергенди.
«Айт дагъыда» — дегенди.

«Къонакълыкъда орнунгу,
Таб, кесингден онглуну
Кёрсенг да, бермеучю бол —
Экинчи сёзюмдю ол».

Чыртда салмайын артха,
Дагъыда джаш ол къартха
Бир алтынны бергенди.
«Энтда айт» — дегенди.

«Бошасанг ауузланыб,
Бычагъынгы да алыб,
Ма алай къоб тепсиден,—
Олду тилерим сенден».

Джолоучу джаш ышарыб,
Хурджунундан чыгъарыб,
«Да ал толу хакъынгы» —
Деб узатханд алтынны...

2

Джаяулай джолоучулукъ,
Санланы этиб тулукъ,
Татыучанды адамгъа,—
Артыкъсыз да бек къартха.

Алим тохтаб,
туракълаб,
Нёгери таба къараб:
«А, джаш арыгъанма мен.
Саркъырмек биз
кёнден?»...

Дагъыда ол къошханды:
«Энди кюн да батханды.
Алгъаракъгъа барыб сен,
Къонакъ келеди десенг,—

Юйлерин хазырларла,
Аллыбызгъа къарарла».
Айтханыча, джаш барыб,
Халкъгъа да саламлашыб,

Билдиргенди: «Бир акка
Келед сизге къонакъгъа.
Тёппемдеди сыйыгъыз,—
Къонакъ юйню джыйыгъыз!

Уялмазча къартдан сиз,
Джолу да болсун кирсиз»...
Адамла сагъыш этиб:
«Нек айтмайса тюзетиб,

Этерча джолун омакъ,
Кимди ол келген къонакъ?!
Эресей патчахмыды?
Къабартыдан ханмыды?

Не уа, ногъай биймиди?
Ачыкъ айт къонакъ кимди?
Огъесе, ашхы улан,
Келиб узакъ джуртладан,

Бу къарангы къабакъда
Этгенлигингмид чамла?
Джамагъат къарайд джашха...
Тынгылагъандан башха.

Джукъ айталмай, бек джунчуб,
Сабий къызча къубулуб,

Турду да, сора къысха,
Бурулуб кетди сыртха.

3

Тургъан болур талагъы,—
Хыр-хыр этед тамагъы.
Сууча къуюла тери,
Мыдах болуб кёзлери.

Джаш ызына къайтханды,
Болушлусун айтханды.
«Эки къыйналдынг, антым,
Локъман-Хакимди атым».

Джаш къабакъгъа терк къайтды,
Тюз болушлусун айтды.
Бек къууаныб джамагъат
Къонакъ юйню олсагъат.

Джасагъандыла омакъ,
Разы болурча къонакъ.
Джолуна да кийизле,
Тюрлю-тюрлю кюйюзле,

Джайгъандыла бек узакъ,
Атларча ол джумушакъ.
Джетгинчи Локъман-Хаким,
Аллына барыб хар ким,

Къол тутуб, эркелетиб,
Джашны, аны да элтиб,

Тёрде олтуртхандыла.
Иги солутхандыла.

Эрле бла къатынла
Къонакъланы аллына
Тепси джасагъандыла,
Кёб хантла салгъандыла.

Салгъандыла къууурма —
Къарачай къой къуйрукъдан,
Семиз-семиз джёрмеле,
Тюрлю-тюрлю кёгетле...

Болгъанлыгъына дыккы
Бу ёзенде аракъы,
Аны да табхандыла,
Столгъа салгъандыла.

Хоншу-тийре, джаш тёлү,
Джарыкъ болурча кёлү,
Сыйлы алимге атаб,
Тебрерге джырла джырлаб.

Къагъыла дауурбазла,
Той ачылды арбазда.
Ашайдыла, тепси бай,
Къонакъла бла къонакъбай.

4

Чыкъмадыла мардадан:
Хоншу-тийре алайдан,
Юйге ашхылыкъ теджей,
Чачыла тебрегенлей.

Узакъдан хошкелдиге
Бир кёб адам келдиле.
Келген-келгеннге орнун,
Теджей келиб албурун,

Джаш ахыры къубулуб,
Къалды ёретин туруб.
Локъман-Хакимди джангыз,
«Ай хариб а, ай башсыз» —

Деб къыйнала ичинден,
Джаш нёгерин эсгерген.
Къалгъанла уа, бир инсан,
Этмейдиле аны сан.

5

Къалгъанды къонакъ джашны
Тепсиде къурч бычагъы...
Сейирликди ол бычакъ:
Сюйсенг, ал да, чакъкъыч чакъ.

Сюйсенг, джюлю сакъалны,
Сюйсенг, бойнун тарт малны.
Кесинден да сейирлик —
Къайсы кёз да илинник.

Сабы эди бычакъны...
Биреу эсгериб аны,
Джыйыб эрлай кёлуна,
Сукъду тон хурджунуна.

Чыдамай Локъман-Хаким,
Эште тургъанлай хар ким,
Билдирди: «Алджаныб сен,
Биреу затын тепсиден.

Алдыңг дейме, ашхы джаш»...
Дюннгюрдеди ташха-таш,
Тийген кибик ол улан,
Бычакъны хурджунундан,

Чыгъарыб, тута ёрге:
«Болурсуз муну кёре!
Бола эди ма быйыл
Бу тас болгъанлы юч джыл.

Дуния бла бир къууандым —
Тебси юсюнде табдым!»...
Иеси абызыраб,
Айтды, эрни къалтыраб:

«Меникиди ол бычакъ...
Суйсенг, ал да, чакъкъыч чакъ...
Суйсенг, джюлю сакъалны...
Суйсенг, бойнун тарт малны»...

«Сен а сора, гудучу,
Къарайма да, таб, даучу
Барды болур муратынг —
Джокъ кёреем уятынг!

Былай къоймам бу ишни,—
Ачмайын беишинги!

Ма бу халкъ бла бирге,
Джюр барайыкъ төреге!»

6

Дауур-сүйюр ачылды,
Той-оюн да чачылды.
Биреуню бычагына
Джангы ие джаллыла.

Чыгъа асламдан-аслам,
Дженгди терс жары
 базман.
Нёгерин Локъман-Хаким,
Ишек болмазча
 хар ким,

Бир жарыракъ джаллатыб,
Башлады былай айтыб:
«Быланыхъыды төре,
Бу джамагъат да кёре.

Нюр бетинге джагъар кир,
Тазирле да төлетир.
Бар да джашха былай айт:
(Акъсакъалланы сагъайт).

«Атам союлгъанлы джыл
Толгъанды кюзде быйыл.
Ёлюсюню юсюнде,
Джылтырай ай тюбюнде.

Табылгъан эди бычакъ.
Айландыра тамам сакъ,

Джюрютеме мен аны,
Излей къанлы мурдарны.

Бардыла шагъатларым.
Чакъырайым да барын,
Тёрегизге кирейик.
Терсни, тюзню билейик.

Аллах айтыб къаллымы
Чыгъыб къалса уа ызы,—
Ма бу халкъны аллында
Ичер эдим къанындан!»

7

Питначы джаш онглатыб,
Бычакъны джерге атыб,
Терк къорады алайдан.
Элчиле да ызындан:

«Таулу халкъны адетин —
Къонагъына хурметин,
Ангыламагъан, тууар,
Джаханим отуна бар!» —

Дедиле бир аууздан...
Ол кетгенлей, бираздан,
Юй толду джашдан, кыздан —
Той къуралды джангыдан.

Ётдю төрге къонакъ джаш.
Келди аллына джылы аш.

Сакъды джаш хурджунуна.
Бютюн сакъды орнуна.

Шыбырдады къарт алим —
Халкъ суйген Локъман-Хаким:
«Хакъ тѣлетдим. Бердим дерс,
Дагъыда атладынг терс.

Къууанама ахыры,
Тюзелдинг. Энди алтынны
Къайтарырем кесинге —
Джараред бир кюнюнге».

Джаш да къайтарды джууаб:
«Табханса къадар сууаб —
Джетерча ёмюрюме,
Акъыл бергенсе меннге!

Ахыр сѣзюм а, алим,—
Халкъ суйген Локъман-Хаким:
Ана сютча халалынг
Болсун менден алгъанынг!»

Кюз

— Аламатды, сейирди кюз! —
Джер бютеу байлыгъын ачыб,
Юлюшюнгю зырафсыз юз,—
Дейди бизге аны чачыб.

Ма элимде кюзню кюню:
Чалкъычыла тизгинлешиб,
Кеннге силдейле дюрюню,
Бир-бири бла ёчешиб.

Кюн ортагъа гелеу чатны
Кырдыгын джерге къаблайла.
Шапа юлешгинчи хантны,
Бош турмай, чалкы таблайла.

Сылыт болгъан чалкычыла
Балсыратыб ашарча аш,
Тебсейди, бел сейир джырлай,
Акъсакъал-чамчы, теке баш.

Ол кёзюуде, сыртны ёрге,
Келген джолоучуну эслеб,
Джетиб, джыгъыб аны джерге,
Акъсакъал тебреди «ийлеб».

Джашла письмоносно таныб,
Бары бирден юрюлдюле.
Акъсакъалдан терк къутхарыб,
Лахор, чам эте кюлдюле.

Бири письмо, бири газет
Алыб джашла ышардыла:
Кириб къошха, «биссмилля» эт
Деб, къартны къаты къыстыла.

Письмонос айтды алагъа:
Къалай сейирд джашауубуз.

Къууанасыз письмолагъа —
Сюйген джашла къауумугъуз.

Сабий эдим, амма, эсде
Турадыла хар атламым:
Атам джазаед аскерден,
«Джунчутмай тур» — деб къартланы.

Ма ол къыйын кёзюледе,
Почтаны элтсем, къатынла
Джылай элле, кёзлеринден
Тамчы тама акъ къагъытха...

Энди ол заман къайтмасын,
Деб Аллахдан тилейме мен.
Бир тиширыу да чалмасын,
Эрсиз къалыб, кюзде бичен.

Ма бюгюнча къууанч тёге,
Ётсун бизни хар кюнюбюз.
Ма бюгюнча байлыкъ теджей,
Келсин бизге хар кюзюбюз!

Юлле

1

Инджилгенни — инджиууон джута,
Ауругъаннга — узата дарман,
Ётлюлени — къолларын тута,
Хаман алгъа атлайды заман.

Тюз айталла: кёзюудю дуня.
Анга шагъат — заманны иши.
Сау ёмюрюн бирча болумда,
Ашырмайды джангыз бир киши.

Онгузла да — болалла онглу,
Онглуну да — онглайды къартлыкъ.
Джарлыны да, джарашыб джолу,
Джюрегинден джаллайды тарлыкъ.

Кёб ачыуула, кёб къыйынлыкъла,
Джутулалла, кёмюле джерге...
Ённге, уруш салгъан ырхымла,
Ёмюрлюк джюк болгъанла бизге.

2

Къадар заман ётсе да, бир кюн
Чырт батмайын, джашайд биргеме:
Атам меннге, кийдириб бёркюн,
Чыкъды юйден, атын джерлерге.

Мен да чыкъдым. Ол сагъыш этиб,
Хурджунундан ала бир затны,
Ийилиб, мени эркелетиб,
Былай айтды: «Мен къазауатдан,

Къайтхынчыннга, отун джукълатыб,
Бел къатдыр да, джумушха къадал.
Излеген кюн, джюрек атангы,
Тансыкъларча, бу юллени ал».

Кетди атам ол кюн урушха,
Башсыз кьокьб ууакь юйюрюн...
Ол айтханча, батыб джумушха,
Ёте эди мени хар кюнюм.

Кетди... Юйге кьайтмады атам.
Сынадыкь биз ачы ёксюзлюк.
Деу заман да табмады балхам,—
Ёксюзлюкню кёлюн
кёлтюрлюк.

3

Къадар заман ётдю арадан.
Сакъбыз биз атаны джолуна:
Сукъланырча, сынаб къарагъан,
Джашауубуз тартды онгуна.

Окъуу-билим алыб юйдеги,
Бирер ишге болдукъ багъана.
Ачылырча, сыннган джюреги,
Ариу айта турдукъ анагъа.

Амма аны, саз тюрсюнюнден
Мыдахлыкъны кёрмейме тайыб...
Юлгю ала, кеси-кесимден,
Чырт салмайма анагъа айыб.

Не дуния мал, не сыйлы къуллукъ,
Ойнатмайла джюрекни эркин:
Къанлы душман джетдирген зорлукъ,
Ашайд энтда хар кимни этин.

Ичмегенме ёмюрюм тютюн.
 Ичгеннге да разы тюлме мен.
 Атабызгъа тансыкъ болгъан кюн,
 Алама юллесин кюбюрден.

Кёб къарайма салыб туурагъа,
 Оноу сора, ушакъ этеме.
 Бирде уа, алыб ауузума,
 Къакъ татыуун скойюб эмеме.

Ийнаныгъыз, ма ол кёзюуде,
 Джюрегиме орналыб шошлукъ,
 Уллу къарыу киреди меннге,—
 Этгенча, таб, атам болушлукъ.

Ийнаныгъыз, бюгюн ол юлле
 Ата юйюмю хур дууасыды.
 Шош джуртума зорлукъ этгенле,
 Сиз къауумгъа ол — даууачыды.

БАШЛАРЫ

СОЛТАНЧЫКЪ

Биринчи атлам	4
Чабук эте	4
Гыжайчыкъ	5
Эсгермейдиле ала	6
Нек кийгенди бёркюмю?	7
Солтанчыкъ	7
Бакъбакъла	8
Торкъа чыпчыкъ	9
Шоркъачыкъ	10
Джуу-джуу, джуу-ала	10
Джюджекле	11
Къазла	12
Толкъуннга минди	14
Къырым тауукъ	14
Маске бла добар	15
Джаз келди	16
Тау суучукъ	17
Ёмюрде онгмаз	18
Гугурукгу	19
Алысын	21
Мынчакъла	21
Тенг джашчыкъла	22
Киштик балала	23
Джазгъы джангурчукъ	24
Улакъчыкъ	25
Тамбла хорлар	26
Къоян	27

СОХТАЛА

Сохтала	31
Чыныгъыу	32
Дуркъу, дуркъу	33
Базар бизге джууукъ	35
Къарт атамы тереги	36
Тай	37
Буракъ	37
Къоз терек	38
Танг аллы	39

Тангны атыуу	40
Сагъит дерсте кечикди	40
Булбулну джыры	41
Кирпи	42
Джомакъла	46

ЭСИМДЕДИ

Эсимдеди	52
Джѣгетей	53
Таякъ джангур	54
Эсимдеди	54
Ётмек	57
Адамлыкъ	60
Джуддузла	61
Къобан	61
Гоккала	62
Къыш	63
Тенгиз	65
Къобанны джыры	66
Локъман-Хаким	77
Кюз	87
Юлле	89

Дибиров Шамиль Магомедович

ЕЖИК

С т и х и

На карачаевском языке

Для детей дошкольного
и младшего школьного возраста

Редактор *М. М. Кубанов*
Художник *У. К.-Г. Мижев*
Художественный редактор *В. В. Сиротина*
Технический редактор *М. М. Дышева*
Корректор *Н. С. Салпагарова*

Сдано в набор 28.01.98. Подписано в печать 16.04.98.
Формат 60x84 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Гарнитура «Школьная». Печать высокая.
Усл. печ. л. 5,6. Усл. кр.-отт. 6,2. Уч. изд. л. 3,3.
Тираж 1000. Заказ № 378. С 14.

Карачаево-Черкесское государственное
республиканское книжное издательство
357100, г. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.
Карачаево-Черкесское ОАО «Полиграфист».
357100, г. Черкесск, ул. Первомайская, 47.
Лицензия 040035 от 14.06.94.

Д 44

Дибиров Ш. М. «Ёжик». Карачаево-Черкесское государственное республиканское книжное издательство, 1998 — 96 с.

ISBN 5—7289—0142—5

Поэт Ш. Дибиров в нашей республике известен и как детский писатель. В его новый сборник «Ёжик» включены детские стихи, написанные им в последние годы. В них автор воспекает доброту, трудолюбие, дружбу народов, красоту родной природы.

Книга рассчитана на детей дошкольного и младшего школьного возраста.

84 (2 Рос-Кара) 6—5

Д 4803010200—14
ДП1(03)—98 14—98